

Summary

Kulinich O. Doctrinal approaches to the definition of the nature and the content of the right of a natural person to his own image.

The timeliness of the study of the topic is revealed in the introduction of the article. The different approaches to defining the content of the right to one's own image are described in the article. The classification of proposed approaches is based on the doctrinal findings, as well as on the provisions of the legislation and judicial practice. The author concluded the feasibility of securing a comprehensive approach in the current legislation. The conclusion about the independence of the right to one's own image, its accrue in the moment of creation of an object of intellectual property rights, potential possibility of economic evaluation of an image, embodied in a tangible medium, as well as opportunities for more possession of the subject imaged by copyright or related rights.

Key words: image, right to one's own image, a natural person, moral rights, rights associated with the tangible medium of expression of the image.

УДК 347.77

О. Р. ШИШКА

Олександр Романович Шишка, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Харківського національного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Організаційні відносини давно привертають увагу науковців, зокрема представників науки цивільного права. Не викликає сумніву, що важливість визначення питання його предмета полягає в тому, що ми визначаємо сферу цивільного права за принципом «свій – чужий», тобто те, що належить до сфери цивільного права, є «своїм», а те, що ні – «чужим». Відповідно, цим не тільки протистоять спробам привнести у нього адміністративні правовідносини і тим самим зробити його публічним, а й окреслити межі цивільного права, а також визначити завдання, які ним розв'язуються.

Проблема предмета цивільного права зумовлена широтою врегульованих ним відносин та способом (методом) впливу на їх учасників. Окреме місце у ньому, з огляду на доктрину цивільного права, посідають відносини у сфері інтелектуальної власності, які у їх статичній (Книга четверта ЦК України) та у їх динамічній (Книга п'ята ЦК України) регулюються ЦК України.

Серед відносин інтелектуальної власності окреме місце належить організаційним відносинам. Якщо стосовно адміністративно-правових організаційних відносин у сфері управління особливих запитань не виникає і вони добре опрацьовані провідними представниками школи адміністративного права та державного управління, то щодо процедурних відносин як частини предмета цивільного права взагалі та його складової організаційних відносин у сфері інтелектуальної власності є чимало теоретичних і практичних запитань.

На постановочному рівні можна стверджувати, що такі відносини передбачені різними актами чинного законодавства. Зокрема, це: складання сюжету майбутнього твору співавторами і розподіл складових, визначення строків, обсягу тощо; узгодження між співтворцями об'єктів права інтелектуальної власності порядку використання майнових прав на них; узгодження чи визначення частки творчої участі при створенні та використанні об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі заохочення тих, хто надавав технічну та організаційну допомогу під час створення такого об'єкта; упорядкування діяльності творчих колективів, які діють поза впливом норм трудового права (наприклад, популярних колись тимчасових творчих колективів); залучення до створення спільних творів під егідою наукових установ творців, які не працюють в цих установах.

Це стосується й тих організаційних відносин, які виникають на стадії кваліфікації об'єктів промислової власності. З одного боку, така кваліфікація вчиняється від імені держави, а відносини вибудовані на засадах влади і підпорядкування, тобто як адміністративно-правові. З іншого боку, це вчиняється державним підприємством, що як таке є юридичною особою, яка має діяти на засадах свободи. Його дії є організаційними та приватними, але з публічними наслідками через порядок визнання об'єкта охороноспроможним та надання йому правової охорони. Ці та інші випадки з координації чи узгодження дій зі створення, використання об'єктів права інтелектуальної власності, набуття охорони виходять за рамки майнових та особистих немайнових відносин (цивільних відносин), які на відміну від організаційних хоча б передбачені предметом цивільно-правового регулювання у ст. 1 ЦК України.

Тут відразу виникає запитання: а чому лише предметом регулювання, а не встановлення та охорони? Принаймні семантично, навіть якщо застосувати юридичну фікцію, ці відносини виходять за межі регулювання. Отже, встановлення відносин і охорона відносин та їх елементів видаються самостійним напрямом впливу цивільного законодавства. Прикладів тому досить. Вони слугують емпіричним підґрунтям для узагальнення й висновків доктринального рівня.

Свого часу І. Е. Маміофа вважав, що експертиза є не адміністративним процесом, а процедурною стадією здійснення суб'єктивного цивільного права творця на визнання його науково-технічного досягнення, а норми, які регламентують її проведення, є процедурними, що зустрічаються в інших галузях права. Вони належать не до адміністративного права, а до тієї галузі, матеріальні норми якої обслуговуються даними процедурними нормами¹. Проте організаційні процедурні норми при експертизі – один із проявів організаційних відносин взагалі та як предмета цивільного права зокрема.

Якщо визнати безспірним те, що цивілістика повинна охоплювати і право інтелектуальної власності, то очевидним є й те, що без організаційних відносин здійснення традиційних для цивілістики суб'єктивних прав та виконання обов'язків неможливе, особливо там, де йдеться про інтелектуальну діяльність і потребу координації зусиль осіб та органів: перші погано піддаються владі підпорядкування, а другі не можуть проявляти свободу у своїй діяльності. Так, цивілістика зусиллями О. О. Красавчикова та інших визнає організаційні відносини складовою предмета цивільного права. Він визначив їх як побудовані на засадах координації або субординації соціальні зв'язки, що спрямовані на упорядкування (нормалізацію) інших суспільних відносин, дії їх учасників або на формування соціальних утворень і, зокрема: організаційно-зумовлюючі відносини, в результаті яких у подальшому виникають (зав'язуються) інші відносини; організаційно-делегуючі з наділення інших осіб певними повноваженнями для здійснення прав інших осіб (вибори делегатів, передання делегуючих повноважень в корпоративних структурах); організаційно-контрольні, на підставі яких здійснюється контроль однієї особи іншою (архітектурний нагляд, нагляд замовника чи уповноваженої ним особи у договорі будівельного підяду); організаційно-інформаційні, за якими сторони обмінюються певного роду інформацією (договір про співпрацю)².

Організаційні правовідносини залежно від мети, функцій та завдань цивільного права в Україні розвинули Є. О. Харитонов та О. І. Харитонova. Так, вони виділили: а) регулятивні («правовідновлюючі»); б) організаційні; в) охоронні. У подальшому організаційні відносини на основі концепції конкретизації цивільних правовідносин поділили за підгалузевим критерієм, зокрема організаційні відносини у сфері авторського права, організаційні відносини сімейні (планування сім'ї) тощо. Тут же вони виділяють правовідносини активного типу, які проявляються у здійсненні позитивних активних дій та пасивного типу і полягають в утриманні від вчинення певних дій³. Якщо йти далі, то можна виділити й організаційні відносини у сфері інтелектуальної власності взагалі, де, наприклад, організаційні відносини у сфері авторського права – лише їх інституційний прояв.

Професор Р. А. Майданик слушно зауважив, що «під організаційними цивільними відносинами розуміють суспільні відносини, які виникають між юридично рівними і майново самостійними учасниками, що володіють автономією волі, зміст яких становлять дії немайнового характеру, спрямовані на виникнення та упорядкування майнових або особистих немайнових відносин», але їх визначення ... «... ускладнюється їх видовою різноманітністю і широтою сфери дії». Він виділив чотири ознаки цивільних організаційних відносин, які кваліфікують ці правовідносини: 1) організаційні відносини складаються з дій організаційних, спрямованих на упорядкування організованих відносин; 2) об'єктом цих відносин є упорядкованість дій учасників організованих відносин, яка дістала в літературі назву юридичної процедури; 3) організаційні відносини вирізняються наявністю особливої мети, яка полягає у спеціальній спрямованості на процес упорядкування таких відносин; 4) зміст цивільно-правових організаційних відносин становлять суб'єктивне організаційне право та суб'єктивний організаційний обов'язок⁴.

Для визначення правової сутності організаційних відносин слід довести відповідність цих відносин предмету і методу цивільного права, що проведено у ст. 1 ЦК України. Априорі, на ці відносини поширюються загальні положення цивільного права про метод цивільно-правового регулювання, зокрема заснованість на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. З огляду на це поряд з організаційними публічними відносинами як об'єктивними для державного впливу і започаткованими на владі-підкоренні, існують і відносини організаційні приватні та залежні від права чи інтересу учасників цивільних відносин. Їх призначення полягає в такому: 1) упорядкувати дії двох та більше учасників цивільних правовідносин для досягнення мети вступу у них; 2) підпорядкувати абсолютні права їх володільця певній програмі їх здійснення задля отримання кращого результату. Це проявляється у складанні різних поточних та перспективних планів чи графіків, можуть також проводитися наради співвласників та співволодільців тощо.

Зміст організаційних відносин (суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників) у праві інтелектуальної власності конкретизується залежно від правового режиму його об'єкта, порядку його створення, мета та способів використання. Так, при проведенні наукових досліджень дотримуються плану роботи, завдання досліджень, технологій обробки емпіричного матеріалу. Організаційні відносини більше притаманні творчим колективам та при співавторстві. У цій частині законодавець визначив загальний підхід у ст. 428 ЦК України, згідно з якою право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними, а у разі відсутності такого договору – спільно. Тож презюмовано загальний договірний підхід у рамках так званих організаційних договорів.

Проблема організаційних договорів у приватному праві не нова. Їх вважали підпорядкованими іншим відносинам, наприклад майновим (здійснення прав на спільне майно) чи більше зобов'язальним (договір на організацію перевезень). Так це відображено в роботах В. В. Вітрянського, Б. І. Пугінського, Є. О. Суханова та інших. В Україні відомі напрацювання В. І. Борисової, Р. Б. Шишки. Наприклад, Б. І. Пугінський обстою-

вав думку, що організаційні договори є проміжною ланкою для здійснення інших прав, зокрема майнових, та можуть мати самостійний характер⁵.

Безпосередньою метою організаційного договору у сфері інтелектуальної власності є упорядкування особистих немайнових і насамперед майнових відносин між співавторами та іншими їх учасниками при здійсненні цих прав.

Щодо спільності здійснення прав інтелектуальної власності, то законодавець врегулював це через інститут співавторства (ст. 436 ЦК України) та положення у спеціальних законах. Як свідчить практика, цього виявилось недостатньо, і спори між співтворцями не такі вже й поодинокі. Відповідно, виникає потреба посилити регулятивний вплив при здійсненні особистих немайнових прав. Насамперед це стосується змішаного співавторства: коли частина твору створена спільно, а інша – індивідуально.

Приватноправові організаційні відносини виникають між юридично рівними їх учасниками. Публічно-правові організаційні відносини існують в умовах юридичної нерівності учасників, один із яких здійснює компетенцію, а інший несе публічний обов'язок (наприклад, процедурні відносини з державної реєстрації речового права на нерухоме майно). При цьому процедурний характер організаційних відносин обумовлює особливості їх зв'язку з неорганізаційними відносинами та місце в системі цивільних правовідносин: як самостійних чи як обслуговуючих немайнових та майнових відносин.

З урахуванням наведеного можна стверджувати, що предметом права інтелектуальної власності є не тільки відносини, які мають ознаки особистих немайнових та майнових, а й організаційні відносини.

Такі відносини забезпечуються методом організаційного взаємопогоджувального впливу на учасників цих відносин не влади та підпорядкування, а методом координації та мають приватноправовий характер.

У змістовному й сутнісному аспекті ці відносини проявляються як цивільні відносини, а отже, повинні бути складовою предмета цивільного права та піддаватися впливу методами цивільно-правового характеру на юридично значиму поведінку їх учасників. При цьому вони потребують легального їх визначення та правового закріплення як: а) відносно самостійних відносин; б) тих, які обслуговують немайнові та майнові відносини у сфері інтелектуальної власності. Такий підхід є виправданий з практичної та теоретичної точок зору і може слугувати для уточнення положень окремих норм позитивного права, відмежування публічно-правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності як безпосереднього об'єкта публічного правопорушення від приватноправової охорони, де акцент зроблено не стільки на забезпеченні права на визнання й використання об'єктів цих прав, скільки на їх змісті – майнових та/або особистих немайнових правах, а також організаційних правах.

¹ Изобретательское право : учеб. / Н. Б. Ловягин, И. Э. Мамофа, Н. В. Миронов, А. А. Судаков и др. ; отв. ред.: Н. В. Миронов. – М. : Юрид. лит., 1986. – 224 с. – С. 30–31.

² Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения: антология уральской цивилистики. 1925–1989 : сб. статей / О. А. Красавчиков. – М. : Статут, 2001. – С. 163–165.

³ Харитонов С. О. Цивільні правовідносини : моногр. / С. О. Харитонов, О. І. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 71.

⁴ Майданик Р. А. Цивільне право. Загальна частина : підруч. / Р. А. Майданик. – К. : Алерта, 2012. – Т. 1 : Вступ у цивільне право. – 471 с. – С. 9.

⁵ Пугинский Б. И. Коммерческое право России : учеб. / Б. И. Пугинский. – 2-е изд. – М. : Зерцало, 2007. – 350 с. – С. 121.

Резюме

Шишка О. Р. Організаційні відносини у сфері інтелектуальної власності.

У статті йдеться про організаційні відносини як частину предмета цивільного права і вказується на випадки їх існування значення. Автор вважає, що такі відносини підпорядковані здійсненню прав інтелектуальної власності, але можуть мати й самостійний характер. Запропоновано більш чітко їх врегулювати з урахуванням специфіки окремих інститутів права інтелектуальної власності, а також вказано на можливості організаційних договорів у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, організаційні відносини, організаційний договір, предмет права.

Резюме

Шишка А. Р. Организационные отношения в сфере интеллектуальной собственности.

В статье говорится об организационных отношениях как части предмета гражданского права и указывается на их значение и проявления. Автор считает, что такие отношения подчинены осуществлению прав интеллектуальной собственности, но могут иметь и самостоятельный характер. Предложено более четко их урегулировать с учетом специфики отдельных институтов права интеллектуальной собственности, а также указано на возможности организационных договоров в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, организационные отношения, организационный договор, предмет права.

Summary

Shyshka O. Organizational relations in sphere of intellectual property.

The article refers to the organizational relations as the subject of civil law and indicated in cases of their existence value. The author believes that such relationships are subordinated to the rights of intellectual property, but may have an independent character.

A more clearly their resolve with regard to the specifics of individual institutions of intellectual property rights and also indicated the possibility of institutional agreements in the field of intellectual property.

Key words: intellectual property, organizational relationships, organizational contract, the subject of law.

УДК 347.77

Я. В. КРАВЦІВ

*Ярослав Васильович Кравців, аспірант
Київського університету права НАН України*

ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ, СТВОРЕНІ НА ОСНОВІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Як відомо, продукти харчування необхідні для життєзабезпечення людини: від них залежать здоров'я людини, зокрема нормальний розвиток дітей, вони сприяють профілактиці захворювань та подовженню життя. Важливим є й естетичне сприйняття страв, які людина споживає.

Так, самі страви є продуктом, а їх приготування пов'язане із рецептами й технологіями приготування, інформацією про них та їх поширенням, оприлюдненням. Відповідно, у певній частині продукти харчування, особливо авторські страви і способи їх приготування, зберігання є охороноспроможними: як нові, здатні приносити прибуток чи, принаймні, охоронятися як секрети виробництва (комерційна інформація). Питання тим більш актуальне, оскільки українська кухня є визнаною, а її рецепти використовуються у сфері харчування не тільки України. Страви інших народів (роли, піца тощо) стали звичними й Україні. Тож надання правової охорони їм як об'єктам права інтелектуальної власності водночас є створенням умов для їх якості і безпеки при споживанні. Інша справа, що це використовується, зокрема комерціалізується.

Апріорі продукти харчування є об'єктами цивільних прав: права власності, зобов'язального права. Проте чи є вони об'єктами права інтелектуальної власності при їх створенні, однозначної відповіді немає. Провідні технологи світу, кухарі та інші особи активно переймаються проблемами створення нових харчів, поширенням досвіду їх приготування, переробки, зберігання і культури споживання. По суті, навколо продуктів харчування склалась ціла індустрія, і порядок технології їх приготування та споживання – значна частина діяльності медіа-простору.

Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 р. на основі аналізу сучасного стану сфери інтелектуальної власності визначає пріоритети та перспективи розвитку Національної системи інтелектуальної власності, мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики в цій сфері. У ній знайшлося місце і турботі про охорону прав інтелектуальної власності на продукти харчування.

Нарешті почастішали випадки «інтелектуального рейдерства» щодо відомих продуктів харчування. Окремі господарюючі суб'єкти оформляють патенти на них. Як такі заявляються: відомі давно вироби (хлібобулочні – хліб «Бородінський», «Дарницький», батон нарізний, сушки, сухарики), м'ясні (ковбаса варена, сосиски, копченості, окремі номенклатури відомих м'ясокомбінатів тощо).

Спеціальні наукові роботи щодо цього напрямку практично відсутні, лише зазначається: 1) що серед об'єктів окремих інститутів права інтелектуальної власності можливі продукти харчування; 2) щодо захисту зовнішнього вигляду страв в Україні. Так, В. В. Дуб, Д. В. Горелков, К. М. Нікуліна обстоюють набуття правової охорони на зовнішній вигляд страви і виходять з того, що кінцевий етап кулінарної обробки продуктів харчування є оформлення готових страв як розділ технічної естетики, що має велике значення в торгівлі та закладах харчування готельно-ресторанного господарства¹. Дійсно, ведення ресторанного бізнесу пов'язане із зовнішнім виглядом фірмових страв. Їх авторські рецепти та техніка оформлення можуть бути об'єктами права інтелектуальної власності як корисна модель та промисловий зразок. Чимале значення надається і рецептурам приготування окремих страв, наприклад фуґи, що тримається в секреті, а їх порушення може призвести до смерті.

Мета статті полягає у виявленні проявів продуктів харчування, які створені на основі використання майнових прав інтелектуальної власності, а в перспективі – розробити механізм їх охорони й захисту. Об'єктом є права інтелектуальної власності, на основі яких створено та реалізуються продукти харчування, а методом – положення актів законодавства, практика їх застосування.

Проблема забезпечення населення якісними та безпечними продуктами харчування є одним із найактуальніших завдань держави. При цьому йдеться як про традиційні продукти харчування, які є частиною національної культури та надбання (український борщ, полтавські галушки), так і новітні, що створені на основі сучасних технологій, зокрема генетично модифіковані організми. Те, що останні є об'єктами права інтелектуальної власності, ні в кого не виникає сумнівів.

Над створенням таких об'єктів працюють не тільки господині, які мають свої секрети приготування страв, а й науковці. Лише в Національному університеті харчових технологій були отримані патенти на вина-